

روش تحقیق ساخت شکن در فلسفه تعلیم و تربیت

محسن فرمهینی فراهانی¹

بیان مسأله

ساخت شکنی به عنوان یک روش پژوهش در تعلیم و تربیت پست مدرن تلقی می شود. پست مدرنها در مجموع از نظر روش شناختی برای فهم جهان و مطالعات تربیتی مطالعات کیفی را بر مطالعات کمی ترجیح می دهند. در سالهای اخیر، نظریه پردازان آموزشی، فیلسوفان آموزش و پرورش، و نظریه پردازان های برنامه درسی در سراسر جهان نسبت به کار دریدا و مفهوم ساختارشکنی علاقه نشان داده اند به عنوان نمونه می توان به بیستا و ایگا (2001) اشرف وادواردز (1994) چری هلمز (1988) لاتر (1991) استرنج و مک لار (1997) پاینار (1995) اشاره کرد. تاثیر عمده ای از دریدا و ساختارشکنی در عمل آموزش و پرورش در اصل از استفاده از ساختارشکنی در آموزش زبان انگلیسی شروع شد و به عنوان یک نظریه خواندن و نوشتن مطرح گردید و به عنوان مثال می توان از فعالیت های پژوهشی میلر (1983) اتکینز و جانسون (1985) و هنریچسون و مورگان (1990) در این زمینه اشاره کرد. در ایران رویکرد ساخت شکنی چند سالی است که در محافل علمی و در رشته های مختلف همچون سیاست، هنر، معماری و... مطرح و به کار گرفته شده است. اما در زمینه تعلیم و تربیت و خاصه در فلسفه تعلیم و تربیت کمتر به آن پرداخته شده است. در این مقاله با رویکردی نظری سعی شده است روش ساخت شکنی و ابعاد آن به عنوان یک روش تحقیق در علوم تربیتی و خاصه فلسفه تعلیم و تربیت نشان داده شود. لذا مسئله اساسی پژوهش حاضر بررسی ویژگی های ساخت شکن، امکان روش شناختی آن به منزله روش تحقیق، مراحل روش تحقیق ساخت شکنی و نقد آن مطمح نظر است.

سؤالات پژوهش

1- ویژگی های ساخت شکنی به عنوان یک روش تحقیق چیست؟ (ساخت شکنی چه چیزی

¹-استادیار دانشگاه شاهد

- هست. چه چیزی نیست؟)
- 2- آیا ساخت‌شکنی می‌تواند یک روش تحقیق تلقی گردد؟
  - 3- مراحل روش تحقیق ساخت‌شکنی کدامند؟
  - 4- محاسن و محدودیت‌های روش ساخت‌شکنی (نقاط قوت و ضعف روش ساخت‌شکنی) کدامند؟
  - 5- چه نمونه‌هایی از بکارگیری این روش در تعلیم و تربیت و فلسفه تعلیم و تربیت می‌توان ارائه کرد؟

چارچوب نظری

هدف اصلی دریدا از طرح رویکرد بنیان‌فکنی، واسازی وجه کلام مدار فلسفه غربی بود. واسازی یا بنیان‌فکنی تلاشی برای تخریب و بازنویسی مجدد اندیشه فلسفی در غرب است. دریدا می‌گوید: ”چیزی ساخته شده است مثلاً یک نظام فلسفی، یا یک سنت، و یا فرهنگ و کسی می‌خواهد آن را آجر به آجر خراب کند تا بنیادهای آن را تحلیل و آن را مستحیل نماید. تا معلوم دارد که زاویه‌ها و یا سنگ‌های پایه کدام است و چنانچه آنها را جابه‌جا کند از قید اقتدار نظام رها خواهد شد (فرم‌هینی فراهانی، 1389). دیکانستراکشن کردن یک متن به معنای بیرون کشیدن منطق‌ها و استنباطات مغایر با خود متن است. بدیهی است این نوع نگاه در مسائل تعلیم و تربیت و در فلسفه تعلیم و تربیت پیامد‌ها و تبعاتی به دنبال خواهد داشت. و موجب نگاه خاصی در تعلیم و تربیت خواهد شد که در حالت طبیعی کمتر به آنها توجه می‌شود.

روش‌های پژوهش

روش تحقیق حاضر توصیفی تحلیلی است. روش توصیفی عبارت از بیان واقعی موضوعات مختلف است. در این روش محقق بر اساس اطلاعات توصیفی به تشریح موضوع می‌پردازد. جامعه‌ی متنی پژوهش: شامل کلیه منابع (کتابها، مقالات، پایان‌نامه‌ها) مرتبط با موضوع مورد بررسی می‌باشد. نمونه تحقیق: در این ارتباط، نمونه‌گیری انجام نشده، بلکه منابع در دسترس، مورد مطالعه و بررسی واقع شده است. نمونه در این پژوهش متون منتخب شده است که در آن

بتوان روش تحقیق ساخت‌شکنی را به تصویر کشید و ویژگی‌ها و مراحل آن را احصاء نمود. متون منتخب شده به صورت هدفمند بر اساس سوالات پژوهش‌گزینش شده‌اند. **ابزار پژوهش:** از فرم‌های فیش برداری به منظور گردآوری نتایج مطالعات مرتبط استفاده شده است.

شیوه تحلیل داده‌ها: در این پژوهش مطالب جمع‌آوری شده براساس اهداف و سوالات پژوهش طبقه‌بندی شده است و سپس براساس سوالات تحقیق مورد تحلیل قرار گرفته است.

یافته‌های مطالعه

در رابطه با پاسخ به **سوال یک** تحقیق یعنی ویژگی‌های ساخت‌شکنی به عنوان یک روش تحقیق چیست؟ (ساخت‌شکنی چه چیزی هست. چه چیزی نیست؟) باید گفت واسازی (Deconstruction) را تعریف نمی‌باید کرد، چرا که این کار، اساساً با "روح" و اسازی در تضاد است. در رابطه با **سوال دوم** تحقیق در رابطه با این مسئله که آیا ساخت‌شکنی می‌تواند یک روش تحقیق تلقی گردد؟ باید گفت ساخت‌شکنی را به دشواری می‌توان به منزله روش پژوهش به معنای معمول این کلمه در نظر گرفت. چرا که از نظر دریدا ساخت‌شکنی همچون امری ضروری در جریان تفکر اتفاق می‌افتد. در رابطه با **سوال سوم** تحقیق در رابطه با مراحل یا راهبردهای تحقیق ساخت‌شکنی باید گفت، روش‌شناسی شالوده‌شکنانه پست‌مدرنیسم، فنونی را اختیار می‌کند تا ضدیت خود را با تقابل‌های دوگانه سلسله‌مراتبی نشان دهد، روش پژوهشی ساخت‌شکنی همچون سایر روش‌های پژوهش پست‌مدرن، فراتحقیقی یا ضدتحقیقی نیز تلقی می‌شود.

در رابطه با **سوال چهارم** پژوهش در رابطه بر نقاط قوت و ضعف روش ساخت‌شکنی، دریدا خود در این زمینه می‌گوید: ساخت‌شکنی را نه می‌توان به یک روش تقلیل داد و نه به تحلیل، بلکه فراتر از نقد و ایده نقد می‌رود. هر چند بسیاری آن را به گونه‌ای منفی تأویل می‌کنند اما باید دانست که موردی منفی نیست (احمدی، 1388) در متنی که شالوده‌اش شکست‌هاست، سالاری یک وجه دلالت بر سویه‌های دیگر دلالت، از میان می‌رود. متن به این اعتبار چند

ساختی می‌شود. در رابطه با سوال پنجم تحقیق نمونه‌ای از ساخت شکنی را می‌توان در پژوهش‌های تعلیم و تربیت و خاصه در فلسفه تعلیم و تربیت یافت.

نتیجه‌گیری، بحث و پیشنهادها

از نظر روش شناختی پست مدرن‌ها برای فهم جهان و مطالعات تربیتی مطالعات کیفی را بر مطالعات کمی ترجیح می‌دهند. ساخت شکنی یکی از این روش‌های کیفی است. پژوهش ساخت شکنی در فلسفه تعلیم و تربیت، فیلسوفات تعلیم و تربیت را به بازشناسی عوامل تضاد در ساختار تعلیم و تربیت فرا می‌خواند و از آنها می‌خواهد رابطه قهر آمیز میان آنها را در جهت حاکمیت و محوری شدن یک قطب و جانبی شدن یا حذف شدن دیگری نشان دهند.

واژگان کلیدی: روش‌شناسی، تعلیم و تربیت، معرفت و دانش، معرفت‌شناسی

منابع

- 1- باقری، خسرو سجادیه نرگس و توسلی طیبه (1389) رویکردها و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم تحقیقات و فناوری
- 2- فرمehینی فراهانی، محسن (1389) پست مدرنیسم و تعلیم و تربیت تهران چاپ دوم نشر آبیژ
- 3- نقیب زاده میر عبدالحسین (1387) نگاهی به نگرش‌های فلسفی سده بیستم انتشارات طهوری
- 4- زیباکلام، فاطمه (1378) سیر اندیشه فلسفی در غرب تهران انتشارات دانشگاه تهران
- 5- احمدی، بابک (1377) مدرنیته و اندیشه انتقادی، چاپ سوم، تهران، نشر مرکز
- 6- احمدی، بابک (1388)، ساختار و تأویل متن، تهران: نشر مرکز، چاپ دهم،

7- Derrida, J. (1976) *Of Grammatology* (G.C Spivak, Trans) Baltimore and London: Johns Hopkins University Press